

Hermes-Stavens Oprindelse.

Af

Dr. L. Müller.

Forelagt i det kongl. danske Videnskabernes Selskabs Møde
den 7de April 1865.

Der har været fremsat forskellige Meninger om Oprindelsen til Hermesstaven og den Betydning, der har ligget til Grund for dens Form. Man er enig i at ansee den Stav, hvis Omslyngninger ikke ere dannede af Slanger, for den ældste. Den almindeligste Mening, i det mindste tidligere, synes at have været den, at Hermes's Stav er opstaaet af en Oliven-green omvunden med uldne Baand (*στέμματα*) og egentlig har været en Fredsstav, baaren af dem, der anraabte om Beskyttelse (*ἰκετηρία*).¹⁾ Böttiger forbandt hermed den Anskuelse, at Baandene vare omslyngede i Form af den saakaldte Hercules-Knude, som Grækerne skulde have lært af phœniciske Kiøbmænd.²⁾ Gerhard antager, at Caduceus egentlig var en Hyrdestav, hvis Ende var dannet af to omsnoede Kohorn, eller at dog dens Krumninger lade sig opfatte saaledes, naar den bæres af Hermes som Hyrdegud.³⁾ I Lauers Mythologie findes den Ytring, at den muligviis oprindeligt ikke har været andet end en grønne Green som et Symbol paa Væxt, der tilkommer Hermes som Naturgud.⁴⁾ Preller endelig, der har viist det Utilfredsstillende ved de foregaaende Forklaringer, seer i Caduceus en Stav med to gaffelformigt udløbende og derpaa i en Knude omslyngede Grene, som betyder en Sammenknytning af eller en Mægling imellem det Adskilte, hvilken lader sig fastholde som Grundtanken i denne Guds mangesidige Virksomhed; han troer, at den er kaldet *τριπέηλος*, fordi den havde 3 Skud (Haandtaget skulde være det ene af disse), og at der i denne Trehed har ligget en symbolsk Betydning.⁵⁾ Denne Forklaringsmaade synes ikke at have fundet Bifald, og, saavidt vides, anseer man endnu stedse Hermesstavens Oprindelse for indhyllet i Mørke. Det er Hensigten, i det Følgende at vise dette Symbols Udspring og oprindelige Betydning.

-
- 1) Böttiger Amalthea I S.108-111. O. Müller Handb. der Archäologie § 379, 3. Eckermann Mythologie II S. 97. Gerhard Griech. Mythologie I § 277, 3, b. Andre Steder.
  - 2) Efter Macrobius Saturn. I, 19. Amalthea I S.112-114. Jevnfør, med Hensyn til Herculesknuden, Cavedoni i Bulletino archeol. di Roma 1842 p.159-160.
  - 3) Griech. Vasenbilder I S. 75; Griech. Mythologie § 277, 3, a.
  - 4) Griech. Mythologie S. 225.
  - 5) Philologus I Jahrg. (1846) Der Hermesstab S. 513; Pauly Real-Encyclopädie d. cl. Alterthums-Wissenschaft IV (1846) Mercurius S. 1859-1860; Griech. Mythologie (1854) I S. 259-260.

Da man finder Hermes's Stav fremstillet paa saa forskellige Maader, kommer det først an paa at bestemme, hvilken Fremstilling der viser os den oprindelige Form. At Slangerne, som man almindeligt har antaget, hidrøre fra en senere Forandring, kan ikke drages i Tvivl. Men ogsaa den Stav, hvis Overdeel ikke er dannet af Slinger, forefindes under forskellige Former. Af disse ansee vi den, som her er afbildet, for den oprindelige, fordi den forekommer oftest i Malerierne paa græske Vaser fra den tidligste Periode saavel som paa Mynterne fra Thracien og de thraciske Øer, hvorfra Hermes's Dyrkelse udgik, ligesom den overhovedet er den almindeligste i ældre Kunstfremstillinger. Det er altsaa denne Form, vi lægge til Grund, og paa hvis Oprindelse og Betydning Undersøgelsen skal være rettet.

Vi skulle søge at vise:

(§ 1) at et Symbol, der i Formen svarer til Caduceus, paa asiatiske Mynter er anvendt som et Attribut for Baal og Astarte;

(§ 2) at et Symbol af samme Form findes paa puniske Monumenter og Mynter som et Emblem for de samme to Guddomme;

(§ 3) at ifølge Hermes's og Baals Guddomsvæsen og Forhold til hinanden dette Symbol maa antages at være overført fra Baal paa Hermes og ikke omvendt;

(§ 4) at en Sammenligning af Caduceus med de græske Gudesymboler paa den ene og de asiatiske paa den anden Side fører til det Resultat, at den er, ikke af græsk, men af asiatisk Oprindelse, og at dens Overdeel hidrører fra Ringen eller Krandsen, som i Orienten var et Sindbillede paa Evigheden og Verden;

(§ 5) at Slangesymbolet paa Hermesstaven muligt ogsaa er af orientalsk Oprindelse og laant fra den asiatiske Gud, af hvilken Hermes var fremgaaet.

§ 1.

De asiatiske Mynter, fra hvilke vi gaae ud, lade sig efter Typerne og Prægestederne henføre til 3 Slags. Vi forudskikke her en Beskrivelse af disse, til hvilken Afbildningerne paa Tavlen slutte sig.

1. Adversen. En vinget Gudinde i knælende Stilling, holdende i høire Haand et Scepter, der ligner Caduceus, i den venstre en Krands. Reversen. En pyramidalsk Steen. Denne Steen er undertiden forsynet med 2 Hanke eller har paa Forsiden et symbolsk tregrenet Tegn.¹⁾ I Rummet om samme findes: to Drueklaser, der af og til i deres

1) Dette Symbol er omtalt i den foregaaende Afhandling om de religiøse Symboler af Stjerne-, Kors- og Cirkel-Form § 8 S. 106-8.

Form have Lighed med Fuglekroppe eller Beenskiner, Bogstavet Δ , eller de 3 Bogstaver Δ , I og Γ . See Fig. 1. ²⁾

2. Adversen. En vinget Gudinde i samme Stilling, holdende med begge Hænder en rundagtig Steen foran sig. Paa Overfladen af Stenen bemærker man en enkelt Gang en Stierne. Bag Gudinden er paa een af Mynterne et caduceusformet Scepter anbragt, paa en anden Stednavnet, skrevet med phœniciske Bogstaver מרלו (MRLV). Reversen. En Svane. I Rummet omkring den findes afvejlende: et Alter, undertiden med et dobbelt Hankekors paa Siden, Hankekorset, Tegnet T ³⁾, et Ax, en Fisk, eller en Græshoppe, og desuden Stednavnet, skrevet MAAP eller MAP. See Tavlen Figg. 2-3. ⁴⁾

3. Adversen. En Gud med Vinger paa Ryggen og Fødderne, i den samme Stilling, med den høire Arm opløftet, den venstre sænket, uskiægget og ubeklædt; over den ene Vinge sees et Symbol, der ligner Overdelen af Caduceus. Reversen. En Løve, over hvis Ryg det samme Symbol er anbragt. Ovenover, to forskellige cypriotiske Indskrifter. See Figg. 5 og 6. ⁵⁾

De under N° 1 beskrevne Mynter, der ikke indeholde Navnet paa Prægestedet, ere enten fra den samme Stad som de under N° 2 eller fra Mallus i Cilicien ⁶⁾, og høre ifølge Kunststilen til den første Halvdeel af det 5te Aarhundrede f. Chr. De, der ere anførte under N° 2, ere slagne paa Cypem i Byen Marium, hvis Navn skrives paa tilsvarende forskellige Maader hos de gamle Forfattere ⁷⁾, og ere fra den anden Halvdeel af det 5te Aarhundrede. Mynterne af den 3die Slags ere ifølge Indskrifterne ligeledes prægede paa Cypem, den ene muligt i Byen Temesa, i den samme Periode.

Vi ville betragte de under de 2 første Rubriker anførte Mynter i Forening. Det er efter al Sandsynlighed een og den samme Gudinde, Astarte, der er afbildet paa Adversen. At det er denne Gudinde, der er fremstillet paa Mynterne under N° 2, kan ikke betvivles og er ogsaa antaget af Udgiverne. ⁸⁾ Astarte skulde ifølge Sagnet have optaget en Stierne, som var falden ned fra Himlen et Sted i Phœnicien og derpaa holdtes hellig i

- 2) Der findes 4 Exemplarer i det britiske Museum og 1 i det franske Myntkabinet, som ere udgivne af Waddington i Revue de la numism. fr. 1860 pl. I, 2-6, p. 8-9. Jvfr Mionnet Suppl. VII pl. VIII, 4.
- 3) Rimelig eensbetydende med Hankekorset; see Afhandlingen om de religiøse Symboler § 5, S. 92-93.
- 4) Disse Mynter findes i det franske Myntkabinet, i det britiske Museum og i den londonske Banks Samling; de ere udgivne af Hertugen af Luynes i Inscr. et numism. cypriotes pl. VII, 2-4, og af Waddington i Revue de la numism. fr. 1860 pl. I, 7-8.
- 5) I det britiske Museum og det wienske Kabinet, udgivne af Hert. af Luynes i Inscr. et numism. Cypr. pl. II, 14 (jvfr 15) og pl. VI, 7-8. Jvfr Fr. Lenormant Catalogue de la coll. de Behr n° 709.
- 6) See Waddingtons Bemærkninger anf. St. S. 8-10.
- 7) See Waddington anf. St. S. 4-8.
- 8) Luynes anf. St. p. 37 og Waddington anf. St. p. 6.

Tyrus⁹⁾; det er en saadan himmelfalden Stjerne eller Aërolith, Gudinden holder, som man kan see af det fuldstændigere Exemplar, der er afbildet under Fig. 3, hvor Stjernen er kiendelig paa den rundagtige Gienstand, hvis Overflade ellers er glat, formodentlig paa Grund af Slid. Svanen, der udgjør Hovedforestillingen paa Reversen af alle disse Mynter, er et Symbol for Astarte, der paa Cypern smeltede sammen med Aphrodite. Hvad Gudinden paa de under N^r 1 beskrevne Mynter angaaer, lader der sig ikke her tænke paa Iris, Nike eller Irene. De Hoveder og Figurer paa Ciliciens og Cyperns Mynter fra denne Periode, som ligne de græske Guddommes, forestille ikke disse, men asiatiske Guddomme, der ved den græske Kulturs og Kunsts Indflydelse ere afbildede under græske Former, eller i al Fald Guddomme, opstaaede ved en Sammensmeltning af de indbyrdes beslægtede asiatiske og græske.¹⁰⁾ Det kan heller ikke være en asiatisk Gudinde, svarende til een af de græske, vi have nævnt, som er bleven fremstillet med Sammes Attributer¹¹⁾; thi der fandtes ikke nogen saadan iblandt de asiatiske Guddomme. Derimod taler Alt for, at ogsaa denne Gudinde er Astarte. Sceptret i hendes Haand er det samme, som er anbragt bag Astarte paa den under Fig. 2 afbildede Mynt¹²⁾; Stillingen er den samme, og Astarte er ligeledes bevinget paa de andre Mynter. Krandsen passer fuldkomment til denne Gudinde; den var i den asiatiske Symbolik et Sindbillede paa Evigheden ligesom Ringen; Baal holder ligeledes en Krands i Haanden paa Mynter prægede i Cilicien i den samme Periode.¹³⁾ Endelig viser den koniske Steen paa Reversen, at det er Astarte der er fremstillet; thi denne blev ligesom de tilsvarende Gudinder i de vestasiatiske Lande dyrket under en saadan Form, og navnlig var dette Tilfældet med den med Aphrodite sammensmeltede Astarte paa Cypern.¹⁴⁾ Det sees altsaa af disse Mynter, at Astarte blandt sine Attributer ogsaa har havt et Scepter, lignende en Caduceus.

Hertugen af Luynes, der har udgivet de under N^r 3 beskrevne Mynter, mener, at

-
- 9) Ifølge Sanchoniaton, Eusebius Præpar. evang. I, 10.
 10) Et Beviis herfor haves i de tarsiske Mynter fra 5te og 4de Aarh., paa hvilke Navnet *Baal Tars* med phœniciske Bogstaver læses ved Siden af en thronende Gud, der aldeles svarer til den græske Zeu's. Med Hensyn til den phœniciske Befolkning af Cilicien, navnlig Tarsus's, og af Cypern, see Movers Phœnizier II B. 2 Th. S. 167-174 og S. 231 f.
 11) Waddington (anf. St. S. 9-10) synes at opfatte Figuren saaledes, naar han siger: *on pourrait assimiler la déesse à l'Iris des Grecs, ou peut-être à la Victoire.*
 12) Sceptret maa paa denne Mynt henføres til Gudinden som hendes Attribut og kan ikke betragtes som hende uvedkommende; der findes ikke paa nogen af alle disse Mynter andre Symboler paa Adversen.
 13) See Afhandlingen om de religiøse Symboler § 3 S. 79-80 og S. 86 Anm. 55, samt Tavlen Fig. 9.
 14) Enden af Gudindens Scepter, der befinder sig i Udkanten af Mynterne, er oftere utydelig eller bortslidt, og Waddington (anf. St.) mener, at Sceptret ikke er en Caduceus, men at det har et Æble eller et andet Symbol paa Spidsen. Men paa to af Exemplarerne i det britiske Museum lader Caduceus-formen sig med tilstrækkelig Tydelighed kiende; paa den af Waddington selv udgivne Tavle er der to af Afbildningerne, paa hvilke Sceptret ender i en Ring, som tillader at antage det for en Caduceus, af hvilken det yderste er afslidt, men som ikke kan opfattes som en Frugt.

Symbolet paa disse er det persiske Cultus-Redskab Mahru og svarer til et, der forekommer paa Sassanidernes Mynter. I den vingede Figur seer denne Lærde een af de persiske Guder, hvis Hverv det var at føre Sielene til den anden Verden, fremstillet i Lighed med Hermes, idet han tillige antager, at denne har været Skytsgud for Temesa, en Stad, der var bekiendt for sin Handel og sine Kobberminer, og hvor efter hans Formodning Mynterne ere prægede. Med Hensyn til Løven gjør han opmærksom paa, at der et Sted paa Cypern var opreist et Billede af en Løve til Ære for en Konge ved Navn Hermias, der muligt havde hersket over den Deel af Øen, hvor Temesa laa.¹⁵⁾ Fr. Lenormant kalder i sin Beskrivelse af een af disse Mynter ligeledes dette Symbol Mahru. Men der er ligesaa liden Grund til at forklare dette, som til at forklare det beslægtede Symbol paa de sassanidiske Mynter saaledes; vi have i den foregaaende Afhandling søgt at vise, at dette sidste er Guddommens Tegn, der er overført paa den persiske Konge. Det persiske Redskab Mahru havde, som ogsaa Navnet antyder, foroven Formen af en Halvmaane¹⁶⁾; men man vil see, at paa Mynten Fig. 5 R. de to øverst fra Cirkelen udgaaende Linier ikke danne en Halvmaane.¹⁷⁾ Forøvrigt er der ingen Grund til at søge denne Figurs Forklaring i den persiske Gudelære. Det kan heller ikke være Hermes, der her er fremstillet, uagtet Figuren har Vingerne paa Fødderne tilfælles med denne Gud. Ikke alene Vingerne paa Ryggen¹⁸⁾, men ogsaa Løven, der er afbildet paa Reversen, er til Hinder herfor. Det caduceusformede Symbol, der er føiet til Løven saavel som til Guden, sætter hiin i Forbindelse med denne; det maa være en Gud, til hvem Løven var helliget, i hvis Mythekreds den spillede en Rolle, eller som blev symboliseret ved dette Dyr; men der finder ikke noget saadant Forhold Sted mellem Løven og Hermes. Efter al Sandsynlighed forestiller denne Figur den Astarte sideordnede Gud, Baal, der paa Cypern blev dyrket under Navnet Adonis.¹⁹⁾ Løven var helliget til Adonis og er paa andre af Cyperns Mynter et Symbol for denne Gud, som man seer deraf, at Solens Stjerne og Ørnen ere anbragte over dens Ryg; thi Baal-Adonis var Solgud og blev identificeret med Zeus.²⁰⁾ Da Astarte, som de foregaaende Mynter vise, paa Cypern blev

15) Luynes anf. St. S. 13-14. Hermias kiendes kun af Løvemøntens Ømtale hos Plinius Hist. nat. XXXVII, 17, 3.

16) See Afhandlingen om det persiske Symbol S. 163 Anm. 57-59.

17) Det Symbol paa en assyrisk Cylinder, som Hertugen af Luynes (anf. St.) henviser til, er et andet, da dets underste Deel bestaaer i en Kugle eller Skive, ikke i en Ring.

18) Kun en eneste Gang, saavidt vides, er Hermes afbildet med Vinger paa Ryggen, nemlig paa en etruskisk Vase fra Volci; see Micali Monumenti (1832) tav. 85. I Stedet hos Aristophanes Aves v. 570 kunne Hermes's Vinger forstaaes om dem, han bærer paa Hovedet og Anklerne.

19) See nærmere om denne Gud Movers Phœnizier I S. 191 f. og S. 233 f.

20) Beviissteder ere anførte i Afhandlingen om de religiøse Symboler § 4 S. 82 Anm. 30 og 31. Da Løven ogsaa var Astartes Symbol, kunde man antage, at Fremstillingen paa R. sigtede til denne Gudinde, og at Mynten altsaa indeholdt en Forbindelse af begge Guddomme; men det ligger nærmest at henvise Dyret paa Bagsiden til Guden paa Forsiden, da de begge have Symbolet tilfælles.

afbildet med Vinger, er det sandsynligt, at dette ogsaa har været Tilfældet med hendes Gemal, og Figuren er i den samme usædvanlige Stilling som Gudinden. At det er denne Gud, bestyrkes ved Fremstillingen paa een af Mariums Mynter, som er afbildet paa Tavlen under Fig. 4.²¹⁾ Man seer her en Gud, ligeledes med Vinger og i samme Stilling, som holder en rundagtig Gienstand foran sig; den fuldkomne Overeensstemmelse mellem denne Figur og Astarte paa Stadens andre Mynter lader formode, at den forestiller Baal-Adonis med en hellig eller himmelfalden Steen (Bætyl, Aërolith).²²⁾

Resultatet af det foregaaende er altsaa, at et Scepter af Caduceusform i det 5te-4de Aarh. f. Chr. i de af Phœnicierne beboede Lande i Asien har været brugt som et Attribut for Baal og Astarte eller den øverste mandlige og kvindlige til disse svarende Guddom.²³⁾

§ 2.

Paa de puniske Steenmonumenter, der ere opgravede i Carthagos Distrikt, finder man ofte en Caduceus eller et Symbol, der ligner denne, indhugget.¹⁾ Vi have paa Tavlen under Figg. 12-19 fremstillet det Parti paa nogle af disse Monumenter, paa hvilket Symbolet har Plads.²⁾ Dette fremtræder under forskiellige Former. Overdelen bestaaer undertiden af to Kredse (Figg. 17 og 19). Stokken er nogle Steder opreist paa et Fodstykke af

21) Efter Museum Hunter Tab. 66, 20.

22) Paa andre af Mariums Mynter, afbildede i Museum Hunter Tab. 66, 19 og 21-22, seer man en Gud med 4 Vinger, skiægget, ogsaa med to Ansigter, der holder en rund Gienstand paa samme Maade; om disse ere Fremstillinger af den samme Baal-Adonis eller af andre Guddomme, lade vi henstaae. Gerhard seer i disse Figurer den orphiske Urgud Phanes med Verdens-Æget (Flügelgestalten der alten Kunst i det berlinske Acad. Skr. 1839 Taf. I, 3-5, S. 209); men de maae forklares af den phœnicisk-cypriske Cultus og i Overeensstemmelse med Astartes Billede paa Mariums andre Mynter.

23) Paa en lycisk Mynt, udgiven af Fellows i Coins of ancient Lycia pl. VII, 1, træffer man en Caduceus bag et skiægget Hoved med Løvehuden, som ligner Herakles's. Da der paa de andre lyciske Mynter med samme Typer ikke findes andre Symboler bag dette Hoved end det tregrenede Tegn, der formodentlig er et lycisk Guddoms-Emblem (see Afh. om de religiøse Symboler § 8 S. 108), er Caduceus her at betragte som Gudens Attribut. Denne Gud maa snarere ansees for en asiatisk, fremstillet som eller sammensmeltet med Herakles, end for den græske Herakles selv, og kan altsaa have forestillet en Gud, svarende til Baal-Melkart, der, som bekiendt, paa de phœniciske Mynter blev afbildet som Herakles. Dersom denne Opfattelse er rigtig, har man ogsaa paa denne Mynt et caduceusformet Scepter som Attribut for een af de høieste asiatiske Guder.

1) De puniske Monumenter, paa hvilke dette Symbol forekommer, ere udgivne i: Gesenius Monum. phœn. Tab. 17, L; Judas Dix-neuf inscriptions numidico-puniques (1861) pl. 6, XIV og pl. 11, XXII; Beulé Fouilles de Carthage (1861) pl. V, 6 og 7; Phœnician inscriptions from Carthage in the british museum (1863) pl. I, 2; pl. IV, 10; pl. VII, 20; pl. VIII, 22; pl. XIII, 37 og 38; pl. XVI, 47; pl. XVIII, 52; pl. XXV, 72; pl. XXVII, 74; pl. XXXI, 88.

2) Afbildningerne ere tagne af Tavlerne i de Værker, der ere citerede i den foreg. Anm., nemlig: Figg. 12, 13, 16, 17 og 18 efter Nr 2, 10, 52, 74 og 88 i Værket over Indskrifterne i det britiske Museum, Fig. 14 efter Beulé pl. V, 6, Fig. 15 efter Judas pl. 11, XXII og Fig. 19 efter Gesenius anf. St.

forskjellig Form (Figg. 15-17), paa andre Steder tyk og lignende en Søile, der ogsaa er udziret (Figg. 14, 18 og 19); man træffer den oftere smykket med et Baand eller en Krands. Undertiden er Symbolet to Gange gientaget paa den samme Steen. Monumenterne indeholde i Almindelighed en punisk Indskrift, under eller over Symbolet, og ofte endnu forskellige andre Symboler, som nedenfor nærmere skulle omtales. De have efter Rimelighed været Votivstene.

Judas har fremsat den Formodning, at dette Symbol har samme Betydning som det Træ med to ringformede Udboinger paa Stammen, der træffes paa flere af dette Slags Monumenter; den franske Lærde anseer dette Træ for et Gravsymbol og mener, at det ved Paavirkning af den romerske Symbolik er omdannet til en Caduceus.³⁾ Dette forekommer os at være en dristig Conjectur, der har Sandsynligheden imod sig; heller ikke lader denne Forklaring sig anvende paa de symbolske Figurer, der ere sammensatte af det phœniciske Idol og det caduceusformede Scepter (see Tavlen Figg. 20 og 21).⁴⁾ Dersom disse Stene havde hørt til Grave, kunde man komme paa den Tanke, at det var Hermes Psychopompos's Symbol, der var optaget fra Grækerne; men der er større Grund til at antage, at de have været Votivstene⁵⁾, og de forskellige andre Symboler, der paa Stenene findes sammen med dette, ere ikke græske eller romerske, men phœniciske (see nedenfor).

Indskrifterne indeholde en Indvielse til Baal-Chamman og Tanit, under hvilke Navne Baal og Astarte bleve dyrkede i det puniske Afrika, og vise, at Stenene have været helligede til disse to Guddomme. Dette gjælder om alle Indskrifterne med Undtagelse af een, i hvilken man finder Baals Navn alene; paa denne Steen er Symbolet kun anbragt een Gang.⁶⁾ En anden Steen (Fig. 17), der ogsaa kun har Symbolet een Gang indhugget, har til Indskrift alene et stort *Tau*, som muligt er Begyndelsesbogstavet af Tanits Navn. Flere af de andre Symboler, der ere anbragte paa Stenene, vise ligeledes hen til Baal og Astarte. Det, som sees i Midten paa Figg. 15 og 18 og ofte forekommer paa puniske Monumenter og Mynter, er en symbolsk til Lighed med en Menneskeskikkelse uddannet Figur, et Slags Idol, som

3) Dix-neuf inscriptions numidico-puniques p. 77-78 ad pl. 11, xxiii-xxiv.

4) Man kommer ved dette Træ paa de puniske Stene til at tænke paa Livets Træ, der i den persiske Mythologi var et Sindbillede paa Udødeligheden; de to Ringe, som Stammen danner, kunne have betegnet Evigheden og Verden, ligesom i andre asiatiske Symboler.

5) Judas (anf. St. p. 56 f.) har søgt at vise, at de puniske Monumenter af det her omhandlede Slags alle have været satte paa Grave; men en stor Deel af dem maae ifølge Indskrifterne ansees for Votivstene; see: De Saulcy *Annali dell' inst. arch. di Roma* XIX (1847) p. 198 f., Levy *Phœnizische Studien* II S. 45 f., og andre St. Alle de Stene, paa hvilke det caduceusformede Symbol findes, have, som det synes, havt Votivbestemmelse, hvilket ogsaa er antaget i Indledningen til Værket over de phœniciske Indskrifter i det britiske Museum.

6) Udgiven af Judas anf. St. pl. 6, xiv.

forestiller baade Baal og Astarte.⁷⁾ Man finder ogsaa enkelte Gange den saakaldte Caduceus sammensmeltet med dette Idol, saaledes at den enten er anbragt paa Enden af begge Armene (see Fig. 20), eller at Overdelen af den er traadt istedetfor Hovedet (see Fig. 21); disse Figurer findes paa to carthagiske Stene, der upaatvivlelig have været viede til de samme to Guddomme.⁸⁾ Den triangulære Figur paa Figg. 16 og 17 forestiller en pyramidalsk Steen; den findes oftere paa de puniske Steenmonumenter forbunden med Astartes Attributer⁹⁾ og er den samme, som har Plads paa Bagsiden af Mynten Fig. 1, hvis Forside indeholder Astartes Billede; paa Stenen Fig. 16 er Caduceus forenet til eet med denne Triangel ligesom paa Fig. 21 med det fornævnte Idol. Paa Fig. 15 sees ovenover Idolet det fra phœniciske Monumenter og Mynter bekjendte Emblem, der er eiendommeligt for Astarte, Halvmaanen forenet med Fuldmaanens Skive¹⁰⁾, og nedenunder en Kugle, der formodentlig forestiller Solen; vi have altsaa her Tegnene for Baal og Astarte som Solens og Maanens Guddomme. Ringen eller Kredsen paa Midten af Fig. 13 er Sindbilledet paa Evigheden og Verden, det samme, der saa ofte er brugt til Sættelse af forskellige Symboler for Baal og Astarte paa asiatiske Monumenter og Mynter.¹¹⁾ Alt dette tilsammentaget fører til det Resultat, at det en Caduceus lignende Symbol paa disse Monumenter har Hensyn til Baal og Astarte.¹²⁾ Hvad der iøvrigt findes tilføjet i Fremstillingerne paa de omhandlede Stene, passer vel hertil. Paa Fig. 14 seer man paa hver Side af Symbolet en Blomst, som ved sin Stengel er forbunden med det; det er Lotusblomsten, Udødelighedens Emblem, som den øverste Gud holder i Haanden i den anthropornithiske Fremstilling af Guddommen paa asiatiske Monumenter og Mynter.¹³⁾ Krandsen, der omgiver Staven paa Fig. 12, kan ligesom Ringen være et Symbol paa Evigheden¹⁴⁾, men kan ogsaa opfattes som et Offer fra den, der har sat Stenen, eller et Tegn paa Helligelse, ligesom det Bind, hvormed Staven er behængt paa

- 7) Dette, som stemmer overeens med hvad der ogsaa har været antaget af Andre, er nærmere viist i Afhandlingen om de religiøse Symboler § 6.
- 8) Den første er udgiven i Gesenius Monum. Phœn. Tab. 47 (45), LXXXII carth. 12, den anden i Phœn. inscriptions in the brit. Museum pl. XXXI, 89. Begge disse Stene ere Fragmenter, og Begyndelsen af Indskriften fattes; paa den første læses kun Baals Navn og paa den anden mangle begge Gude-navnene; men det kan ikke betvivles, at Indskriften har været den samme som paa alle de øvrige Stene, hvilket ogsaa Gesenius har bemærket med Hensyn til den første (anf. St. p. 452 øverst). Jvfr det i *Revue archeol. fr. VI pl. 110, 4* afbildede puniske Monument.
- 9) See Judas anf. St. pl. 11, XXIII-XXVI, p. 69-70.
- 10) At dette er Astartes Tegn og ikke, som Andre have meent, en Forbindelse af dette med Baals Tegn, har jeg tidligere viist; see Afhandlingen om de religiøse Symboler § 6 S. 101 Anm. 21.
- 11) See Afhandlingen om de religiøse Symboler §§ 4, 7, 9, 12 og 13.
- 12) Den engelske Archæolog Franks har med Hensyn til Fremstillingen paa den Steen i det britiske Museum, der er afbildet under Fig. 18, gjort den Bemærkning, at Caduceus har været et Symbol for Baal-Hamon; see *Archæologia brit. XXXVIII* (1860) p. 220.
- 13) See Tavlen til Afhandlingen om de religiøse Symboler Figg. 4 og 9 og Afh. om det persiske Symbol S. 156 Anm. 24.
- 14) See Afhandlingen om de religiøse Symboler § 4 S. 79-80.

Fig. 18 og andre Steder. Den oprakte Haand endelig lader sig opfatte som Guddommens Haand, som et Symbol paa Beskyttelse eller Velsignelse, da de puniske Gudebilleder i Almindelighed bleve fremstillede med den høire Arm opløftet og Haanden fladt udstrakt¹⁵⁾; dog kan den ogsaa henføres til den, der har aflagt Løftet og viet Stenen til de to Guddomme, og altsaa betegne Stenens votive Bestemmelse.¹⁶⁾

Paa forskellige Mynter fra det puniske Nordafrika og de phœniciske Øer i det vestlige Middelhav træffer man ligeledes en Caduceus, der maa betragtes som et phœnicisk Symbol. Til disse Mynter hører den, der er afbildet paa Tavlen under Fig. 7, fra en numidisk By.¹⁷⁾ Det er en phœnicisk, ikke en græsk Gudinde, foran hvis Brystbillede Caduceus her er anbragt; Indskriften viser, at Byens Befolkning var punisk, og Astartes Symbol paa R., at dette ogsaa var Tilfældet med dens Cultus. Paa en i Hippo præget Mynt findes et Gudebillede med en Caduceus i Haanden, hvilket formodentlig forestiller den samme Gudinde; see Tavlen Fig. 8.¹⁸⁾ Vel er denne Mynt, som den latinske Indskrift viser, slagen, efterat Afrika var kommet under det romerske Herredømme; men Hippo var en gammel phœnicisk By, og det kan ikke betvivles, at den endnu paa den Tid, fra hvilken Mynten hidrører, Slutningen af den romerske Republiks Periode, har bevaret sin gamle Cultus. Man tør ikke henregne dette til de pantheistiske Gudebilleder, som i en senere Tid dannedes ved en Sammensmeltning af flere Guddomme eller ved en Forbindelse af flere Guders Attributer; de sammensluttede Been og Hovedprydelsen vise, at det stammer fra en ældre Tid, og den oprakte høire Arm med den fladt udstrakte Haand er karakteristisk for de puniske Gudebilleder.¹⁹⁾ Hvilket Navn denne Gudinde har havt, lader sig vel ikke med Sikkerhed bestemme. Astarte er paa andre af det puniske Afrikas Mynter afbildet med Maanetegnet paa Hovedet og i en forskiellig Dragt.²⁰⁾ Dog er det ikke usandsynligt, at det ligeledes er denne Gudinde, der er fremstillet paa de to anførte Mynter, da hun var af en universel Charakter, ikke alene en siderisk, men ogsaa en tellurisk Gudinde, til hvilken sidste Axene og den en Modius lignende Prydelse paa Hovedet passe. Den Caduceus, der er anbragt som Bityp paa endeel af Carthagos i Afrika prægede Mynter²¹⁾, er muligt ligeledes at op-

15) See Afhandlingen om de puniske Gudebilleder i Vidsk. Selsk. Skr. III B. S. 54-55; Num. de l'ancienne Afrique Vol. II p. 29 n° 63, p. 52 n° 29 og p. 167 n° 374.

16) See iøvrigt om den symbolske Haand: Jahn i Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss. 1855 S. 53 f. og 101 f.; Judas anf. St. p. 79 f. — Betydningen af det Symbol, der er anbragt nederst paa Fig. 15 og oftere forekommer paa de puniske Monumenter, er uvis; jvfr Judas anf. St. p. 76-77.

17) Udgiven i Num. de l'ancienne Afrique Vol. III p. 67-68, n° 80-81.

18) Udgiven i samme Værk Vol. II p. 167 n° 374.

19) See ovenfor Anm. 15.

20) Paa Grund heraf er denne Gudinde i Værket over Afrikas Mynter (anf. St. II p. 169 og III p. 68) anset for Thuro-Chusartis.

21) See Num. de l'ancienne Afrique Vol. II p. 93 n° 146; p. 95 n° 175-178; p. 98 n° 223-225; p. 100 n° 253-255; p. 102 n° 295-300; p. 104 n° 313.

fatte som Baals eller Astartes Symbol. Fremdeles hører en Mynt fra Malta herhen, paa hvilken der foran Brystbilledet af Astarte med Isis's Hovedsmykke er anbragt et Emblem, af hvilket Caduceus udgjør en Bestanddeel, og som aabenbart er et Attribut for Gudinden; see Tavlen Fig. 9.²²⁾ Naar man sammenligner dette Emblem med Symbolet paa den puniske Steen, der er afbildet under Fig. 21, vil man finde det sandsynligt, at det er eensbetydende med samme, og at altsaa dets anden Bestanddeel er det almindelige Astarte-Idol, ikkun med de to Arme vendte nedad istedetfor opad; den Kreds, som ellers danner Idolets Hoved, er smeltet sammen med Overdelen af Caduceus. Der er ligeledes Grund til at antage, at det skiæggede Hoved med en Caduceus til Attribut paa en bekiendt Mynt med phœnicisk Indskrift, der formodentlig ogsaa er præget paa Malta (see Tavlen Fig. 10), forestiller Baal og ikke Hermes; thi de øvrige Mynter med det samme phœniciske Stednavn have alle Astartes Hoved paa Adversen, og det vides, at Baals og Astartes Cultus var den herskende paa denne af Phœnicierne befolkede Ø²³⁾, hvorimod Intet leder til at antage, at Hermes der har været dyrket²⁴⁾; ogsaa er det en Klokke lignende Redskab paa Reversen fremmedt og tyder ikke paa en græsk Gudstieneste.²⁵⁾ Endelig finder man paa de phœniciske Mynter fra Middelhavsøerne, der have en Krabbe til Typ paa Adversen, oftere paa Reversen en Caduceus ved Siden af det Idol, der er en Betegnelse af Baal og Astarte, omgivet af en Krands (see Tavlen Fig. 11)²⁶⁾; ogsaa her maa Caduceus, i Overeensstemmelse

- 22) I det kongl. danske Myntkabinet og Museum Hunter Tab. 36, 24. Jvfr det beslægtede Emblem paa en anden af Maltas Mynter med samme Typer, der er afbildet og omtalt i Afh. om de religiøse Symboler § 6 S. 103 Nr 51.
- 23) De 3 betydeligste Templer paa Malta, af hvilke der endnu er Levninger tilbage, vare, som det synes, helligede til Baal-Chamman, Baal-Melkart og Astarte; see Movers Phœnizier II B. 2 Th. S. 349-352.
- 24) Det Vædderhoved, der findes paa Reversen af een af disse Mynter, tør ikke henføres til Hermes; det er et almindeligt Offersymbol, men kan ogsaa have Hensyn til Baal og Astarte (see Afh. om de religiøse Symboler § 4 S. 82 Anm. 29 og 30).
- 25) Judas har antaget Indskriften paa disse Mynter, 𐤆𐤍𐤌 , for Navnet paa Byen Enna paa Sicilien; see Et. de la langue phén. p. 203-204. Men det er formodentlig Maltas phœniciske Navn. Disse Mynter slutte sig noié til dem med Maltas græske Navn, saavel ved Fabriken som ved Typerne; Astartes Brystbillede, Osiris's Figur og Trefoden ere fælles for begge Slags; ogsaa er det fornemmelig paa denne Ø, Mynterne findes. Gesenius (Monum. phœn. p. 303-4) og Movers (Phœnizier II B. 2 Th. S. 355-356 og 360) have meent, at Indskriften betegner den nær ved Malta liggende Ø Gaulos (Gozzo), og at Malta paa phœnicisk har været kaldt anderledes; men dette er ikkun en Formodning. Medens der fra de andre af Phœnicierne beboede Øer i Middelhavet have phœniciske Mynter i betydeligt Antal, tillægges der Malta kun Mynter med græsk Indskrift; men det er sandsynligt, at denne Ø, som tidligt var tagen i Besiddelse af Phœnicierne, og som vedblev at være phœnicisk, indtil den erobredes af Romerne i den 2den puniske Krig, ogsaa har slaaet Mynt i den phœniciske Periode, da den havde en blomstrende Industri og en udbredt Handel. Det vilde være besynderligt, om en saa ubetydelig Ø som Gaulos havde præget saa mange phœniciske Mynter med forskellige Typer, men det større tætvædd liggende Malta aldeles ikke havde slaaet phœniciske Mynter.
- 26) Disse Mynter ere udgivne i Num. de l'ancienne Afrique Vol. II p. 179 f. n° 15-16.

med Fremstillingen paa de carthagiske Steenmonumenter (see Figg. 15 og 18), henføres til de to puniske Hovedguddomme eller til den ene af dem.

Det maa saaledes antages, at hos Phœnicierne paa Afrikas Nordkyst og paa Middelhavsøerne, ligesom i Østen, Baal og Astarte ere blevne afbildede med og symboliserede ved et caduceusformet Scepter. At dette er kommet til dem fra det asiatiske Moderland, er en Selvfølge.

§ 3.

Dette Scepter eller Symbol er af en altfor særegen Form til, at det kan have været oprindeligt baade i Asien og i Grækenland. Ifølge den Sammenhæng, der fandt Sted mellem den asiatiske og græske Mythologi og Cultus, maa det enten være opfundet i Asien og fra de semitiske Guddomme være overført paa Hermes, eller det maa have hiemme i Grækenland og fra Hermes være gaaet over paa hine. Vi ville undersøge, hvilket af disse Alternativer der skal antages.

De græske Guders Symboler og Attributer bleve, som bekjendt, optagne i den phœniciske Cultus. I de af Phœnicierne befolkede eller coloniserede Lande i Asien, hvor Grækerne nedsatte sig, øvede den høiere Kultur og Kunst, som disse medbragte, den Indflydelse, at de phœniciske Guddomme, som tidligere vare blevne tilbedte i Stene, især af konisk Form, eller, naar de fremstilledes i menneskelig Skikkelse, vare dannede efter ægyptiske og assyriske Mønstre, bleve afbildede i Lighed med de græske. Attributer, Dragt, Legemsformer, Stilling overførtes fra den græske Gud til den phœniciske, der var beslægtet med eller nærmest svarede til samme. Men der fandt intet Slægtskab Sted mellem Hermes og Astarte; Forskiellen mellem disse to Guddomme er saa stor, at det ikke lader sig antage, at Astarte har faaet dette Symbol fra Hermes. Anderledes var det Forhold, hvori Baal stod til Hermes; den Gud, som i den ældste Tid dyrkedes under dette Navn, eller fra hvem Hermes synes at have sin Oprindelse, havde i Virkelighed megen Lighed med Baal (see nedenfor). Men i den Periode, da Phœnicierne i de asiatiske Lande begyndte at benytte de græske Guder som Forbilleder for deres egne, var denne Lighed forlængst ophørt. I de ældste Fremstillinger, vi kiende, saaledes i de meest archaiske Vasemalerier, fra det 6te Aarhundrede eller muligt endnu ældre, fremtræder Hermes stedse som den Zeus underordnede Gud, og det kan ikke antages, at Phœnicierne i de asiatiske Lande tidligere skulde have optaget de græske Kunstformer i deres Billeddyrkelse; de asiatiske Mynter, paa hvilke vi finde Gudebilleder, der ere en Efterligning af de græske, overskride ikke det 5te Aarhundrede. Dette Scepter kan saaledes ikke være overført fra Hermes paa Baal.

Derimod er der Grund til at antage, at den Hermes, der i den historiske Tid dyrkedes af Grækerne, har udviklet sig af en fra samme forskiellig Gud, som i en tidlig

Periode er bleven indført fra Asien og omtrent har indtaget samme Plads hos Grækenlands ældste Indbyggere som Baal hos de semitiske Folk.¹⁾ Det erfares af et Sted hos Herodot (II, 51), at den ithyphalliske Hermes havde sin Oprindelse fra Kabirmysterierne paa Samothrace, hvorfra hans Billede var bragt til Athen og udbredt omkring i Grækenland. I disse Mysterier var han een af de 4 store Guder (Kabirer) og kaldtes Kadmilos eller Kasmilos²⁾; i Theben, hvor der ogsaa fandtes Kabirtieneste, tilbades han under Navnet Kadmos i Forbindelse med Harmonia.³⁾ Kabirerne tilhørte den semitiske Religion, og deres Dyrkelse var kommen til Grækenland dels fra Phrygien, over Troas og de thraciske Øer, dels fra Phœnicien.⁴⁾ Kadmos havde hiemme i dette sidste Land og synes i den phœniciske Gudelære oprindeligt at have været af kosmogonisk Betydning ligesom den ham sideordnede Harmonia; i de phœnicisk-græske Myther om Kadmos-Hermes, der hjælper Zeus til at seire over Typhon, optræder han som den Gud, der gienopretter den forstyrrede Verdensorden, og faaar Harmonia til Gemalinde.⁵⁾ Navnene Kadmos, Kadmilos og Hermes, hvilket sidste formodentlig er det til Harmonia svarende mandlige Navn⁶⁾, udtrykke, naar man opfatter dem som græske, Begreberne af Orden og Sammenføjning, og tyde paa en Gud, der havde frembragt eller vedligeholdt Verdens Eenhed og Sammenhæng⁷⁾; ligeledes synes Lyren, hvis

- 1) Den Charakteristik, der i det Følgende gives af den i den ældste Periode hos Grækerne dyrkede Hermes, stemmer i det Væsentlige med de Anskuelser, der i den seneste Tid have været fremsatte af Gerhard, Preller, Welcker og andre Archæologer.
- 2) Mnaseas Schol. Apollon. I, 917: ὁ δὲ προστιθέμενος ἰεταρτος Κάσμιλος ὁ Ἑρμῆς ἔστιν, ὡς ἰστορεῖ Διονυσόδωρος.
- 3) At den thebanske Kadmos er den samme som Kasmilos og Hermes, er viist af O. Müller (Orchom. S. 461 f., Proleg. S. 150 f.), Movers (Phœnizier I S. 521), Preller (Mythologie I S. 241) og Andre.
- 4) See: Movers Phœnizier I B. S. 21-22, II B. 2 Th. S. 89-90 og S. 273-285; Eckermann Mythologie II S. 117-118; fl. St. Herodot kalder Kabirtienesten pelagisk; men herved er den kun betegnet som forhellenisk, allerede bestaaende hos Grækenlands ældste Indvaanere. Det kan ikke betvivles, at de religiøse Tilstande hos Pelasgerne stammede fra Asien, hvorfra formodentlig dette Folk selv i en tidlig Periode var indvandret.
- 5) Nonnos Dionys. I, 310 f. Olympiodor in Plat. Phaed. (ed. Finckh 1847) p. 140, 27-29. Movers Phœnizier I S. 514-15. Jvfr Engel Kypros II S. 50-52.
- 6) Af Hermes's Navn findes ogsaa Formerne Ἑρμῶν og Ἑρμῶν. Jvfr Welcker Griech. Götterlehre I S. 342 Anm. 21.
- 7) Kadmos er beslægtet med κάζω og κόσμος og kan betegne Ordneren af Verdenssystemet; Kadmilos kan være et Diminutiv deraf; see: Eckermann Mythologie II S. 115-116, Gerhard Hyperbor. röm. Studien II S. 210 og S. 255 Anm. 92, Welcker Griech. Götterlehre I S. 330. Hermes lader sig, ligesom Harmonia, aflede af εἴρω, hvorefter Navnet betegner den sammenføiende, ordnende Gud, rimelig i kosmisk Betydning ligesom Kadmos (Preller i Pauly's Real-Encycl. IV S. 1845), en Forklaring, der formeentlig er at foretrække for de øvrige, der have været givne af Hermes's Navn (see Lauer Gr. Mythol. S. 220-221, Gerhard Gr. Mythol. I § 270, 1, Welcker Gr. Götterlehre I S. 342). Det er imidlertid ikke usandsynligt, at disse Navne ere af semitisk Oprindelse. Kadmos kan betyde den Gamle, den Evige, i Overeensstemmelse med tilsvarende Bemærkelser, i hvilke de af קדמך dannede Ord forekomme i det G. T.; jvfr Movers Phœnizier I S. 516-517. Kadmilos er muligt, som Movers antager (a. St. S. 521), opstaaet af Kadmi-el ο: Els Tiener, den, der hjælper El (det til Kronos og Saturn svarende Urvæsen).

Opfindelse tilskrives Hermes, og som spiller en Rolle i den fornævnte phœniciske Mythe⁸⁾, oprindeligt at have havt kosmisk Betydning og været et Sindbillede paa Verdens-Harmonien.⁹⁾ Naar der omtales en Mercurius, som var en Søn af Himlen og Jorden¹⁰⁾, maa det være denne ældste Hermes, til hvem der sigtes. Han blev især dyrket som en avlende og befrugtende Naturgud. Dette kan sluttet deraf, at Hermes paa de thraciske Øer allerede i den ældste Tid blev affildet ithyphallisk, en Fremstilling, om hvilken der ifølge Herodot i de samothraciske Mysterier havdes en *hieros logos*, som meddelede de Indviede, og at han paa de nævnte Øer ogsaa blev kaldet Imbramos, et Navn, for hvilket Begrebet af Kiærligheds-Attraa synes at ligge til Grund¹¹⁾; rundt om i de af Grækerne beboede Lande gaves der ogsaa senere ithyphalliske Billeder af Hermes, og i Cyllene i Arkadien blev han fremstillet under den simple Form af en Phallus paa en Basis.¹²⁾ Bukken og Vædderen vare formodentlig Hermes's Dyr, fordi de betragtedes som Symboler paa Avling.¹³⁾ Som den, der fremkaldte Liv og Frugtbarhed paa Jorden, maatte den kabiriske Hermes tillige raade over Solens Kraft. I Argus-Mythen har Hermes en solar Betydning, som det synes¹⁴⁾; det fattes heller ikke

Ogsaa Navnene Hermes og Harmonia lade sig forklare af det Semitiske; Movers udleder dem af det syriske Ord *Hharmono*, en Slange, som hos Phœnicierne var et Symbol paa Udødelighed og Intelligents, og henviser til, at den med Hermes identiske Kadmos saavel som Harmonia bleve symboliserede ved en Slange (Phœnizier I S. 505, 510 og 522). Men om ogsaa disse Navne have været semitiske, er der vel dog af Grækerne tillagt dem en Betydning stemmende med deres Sprog.

- 8) Jvfr Plutarch De Iside et Osiride c. 55.
- 9) Gerhard tillægger Hermes's Lyre denne Betydning; see: Griech. Vasenbilder I S. 73, Hermes auf Vasenb. S. 4 f., Griech. Mythologie I § 277, 2, a.
- 10) *Coelum et Dies* (formodentlig *Dia*); Cicero Nat. deor. III, 22; Servius ad Virg. Æn. I, 297. *Coelum et Terra*; Varro Lingua lat. V, 10, 58; Arnobius Adv. gentes IV, 14. Jvfr: Gerhard Hyperbor. röm. Studien II S. 256 Anm. 93; Welcker Griech. Götterlehre I S. 328-330.
- 11) *Imbros* er formodentlig eensbetydende med *Ἰμπερος*, saa at Navnet betegner den Gud, der ved Kiærlighed sammenføier Alt og ved Forplantning vedligeholder Verdensordenen. Den thraciske Ø Imbros havde sit Navn af hans Dyrkelse (Stephanus Byz. s. v.). See: Schwenck Myth. d. Griechen S. 228; Preller i Pauly's Real-Encycl. IV S. 1842 og Griech. Myth. I S. 241; Gerhard Hyperbor. röm. Studien II S. 260 Anm. 113 og Griech. Myth. § 274, 2, a.
- 12) Pausanias VI, 26, 3; Artemidor Oneirokr. I, 45. Hippolyt Refut. hæres. V, 7 (ed. Duncker et Schn. p. 144). Jvfr Gerhards Hyperb. röm. Studien II S. 245 Anm. 59 og Prellers Griech. Mythologie I S. 241.
- 13) Hermes blev senere betragtet som Hyrde- og Offer-Gud; men der haves bestemte Udsagn for og Myther, som tyde paa, at disse tvende Dyr oprindeligt ikke have havt Hensyn til Hyrdelivet og Offer-væsenet, men at de, efter en høiere og mere omfattende Idee, have betegnet Hermes som den, der repræsenterede Livsprincippet i Naturen, den avlende Naturkraft, ligesom han ved den phalliske Fremstilling i de samothraciske Mysterier, ifølge Herodots Meddelelse, maa antages ikke at have været betegnet alene som Gud for den dyriske Frugtbarhed. See: Eckermann Mythologie II S. 116-117; Preller i Pauly's Real-Encycl. IV S. 1856 og Griech. Mythologie I S. 241-242; Gerhard Griech. Mythologie I § 277, 1, b, c; Welcker Griech. Götterlehre I S. 347.
- 14) Det er ikke usandsynligt, at Tilnavnet *Argeiphontes*, der allerede bruges hos Homer og Hesiodus, til lige har betydet *den hvidtlysende*, den, der fremkalder Dagbrækningen. See: Creuzer Symbolik 3te Ausg. II S. 298 f., III S. 22; Lauer Griech. Mythologie S. 227-229; Gerhard Griech. Vasenbilder I S. 72-74 og Griech. Mythologie I § 274, 1a, 2b, 3a; Welcker Griech. Götterlehre I S. 336-340. Disse Forfattere

paa Fremstillinger af ham med Solens Attributer¹⁵); hos Macrobius havest det Udsagn, at Solen ogsaa blev dyrket i Mercurius.¹⁶) Ligesom den ældste Hermes i begge de nævnte Henseender, baade som tellurisk og solar Gud, stemmede overeens med Baal, synes han overhovedet med Hensyn til Herredømmet over Verden at have indtaget en Stilling, som svarede til Baals og til den, der siden tildeeltes Zeus.¹⁷) Charakteren af denne Hermes's Guddom og hans Lighed med Baal træde endnu tydeligere frem, naar man tager Hensyn til de Gudinder, med hvilke Hermes baade tidligere og senere blev parret. Ifølge nogle Steder hos de gamle Forfattere havde den Mercurius, der var Himlens og Jordens Søn, elsket Proserpina¹⁸); ifølge andre Steder var den thraciske Brimo Gienstand for Hermes's Attraa, og denne Gudinde siges igien at have været den samme som Persephone og Hekate¹⁹); desforuden træffer man paa det Udsagn, at Mercurius med Diana havde avlet den første Cupido.²⁰) Persephone, Hekate og Artemis vare alle tre Maanegudinder²¹), ligesom Astarte, hvorved Hermes stilles lige med Baal, der som Solgud var Astartes Gemal. Fremdeles træder Hermes af og til i nøie Forbindelse med Jordens Gudinde, Gæa, og staaer i et mystisk Avlings-Forhold til Gudmoderen²²); Astarte var den telluriske Hovedgudinde, der svarede til begge. Endelig finder man ofte Hermes paa forskellige Maader knyttet til Aphrodite²³); af disse to Guddommes Forbindelse skulde den 2den Eros og Hermaphrodit være fremgaaede²⁴); men den phœniciske Astarte var nærbeslægtet med Aphrodite og smeltede

sætte ogsaa Mythen om Hermes, der bortfører Apollos Øxne, i Forbindelse med hans solare Betydning; jvfr Schwencks Mythologie der Griechen S. 229.

- 15) Man træffer saaledes paa et Vasemaleri en ithyphallisk Herme med Caduceus paa Støtten og en Straalekreds om Hovedet; see Gerhards Hyperb. röm. Studien II S. 274 Anm. 155. Hermes har undertiden paa sin Hat et Hiul, der kan opfattes som Solens Symbol; see den foreg. Afhandling om de religiøse Symboler § 9 S. 59 Anm. 56-57.
- 16) Saturnalia I, 19: *in Mercurio solem coli.*
- 17) Hermes's Tilnavne betegne hans Virkekreds som omfattende Himlen, Jorden, Havet og Underverdenen. Preller i Pauly's Real-Encycl. IV S. 1857 (øverst) og Griech. Mythologie I S. 240. Gerhard Griech. Mythologie I § 274, 1.
- 18) Cicero Nat. deor. III, 22. Servius ad Virg. Æn. IV, 577. Arnobius IV, 14. Jvfr Gerhards Griech. Mythologie § 429, 1, d.
- 19) See Gerhard Hyperb. röm. Studien II S. 207-208, S. 210, S. 256 Anm. 93, S. 258 Anm. 105, a-b, og Griech. Mythologie § 281, s, a, hvor Beviisstederne hos de gamle Forfattere findes anførte.
- 20) Cicero Nat. deor. III, 23. Jvfr Gerhards Hyperb. röm. Studien S. 258 Anm. 105, c.
- 21) Angaaende Persephone som Maanegudinde, see: Plutarch De facie in orbe Lunæ ed. Reiske T. IX p. 716; Servius ad Virg. Georg. I v. 39.
- 22) Pausanias II, 3, 4. Gerhard Hyperb. röm. Studien II S. 211, S. 253 Anm. 89, S. 259 Anm. 106 og 108; Griech. Mythologie § 281, 5, a, b.
- 23) Engel Kypros II S. 55 og 224-225. Preller Griech. Mythologie I S. 241. Gerhard Hyperb. röm. Studien II S. 255 Anm. 91, k, og S. 259 Anm. 105. I Megalopolis i Arkadien, hvor Hermes's og Aphrodites Statuer fandtes sammen i eet Tempel, havde denne Gudinde Tilnavnet *Μηχανίς* (Pausan. VIII, 31, 3); Gerhard (anf. St.) gjør opmærksom paa, at dette Tilnavn formodentlig har betegnet Gudinden som den kosmiske *Werkmeisterin*, hvorefter hun altsaa falder sammen med Harmonia.
- 24) Cicero Nat. deor. III, 23. Jvfr Gerhards Griech. Mythologie § 281, 7, a, Engel anf. St. og Andre.

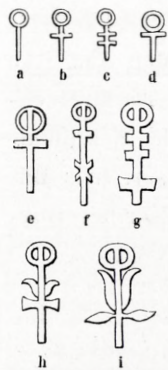
mange Steder sammen med denne Gudinde, hvorfor hun ogsaa af de gamle Forfattere kaldes med Navnene Aphrodite og Venus. Naar det saaledes viser sig, at Hermes har sin Oprindelse fra een af de øverste asiatiske Guder og i den tidligste Periode hos Grækerne i Henseende til Væsen og Magt har havt Lighed med Baal, er det tilladt at slutte, at ogsaa Hermes's Symbol er indført fra Asien og laant fra Baal.

§ 4.

Naar man endvidere sammenligner den ældste Caduceus paa den ene Side med de andre græske Gude-Attributer, paa den anden Side med endeel Guddoms-Symboler, der vare i Brug i det vestlige Asien, kommer man ikke alene til den Slutning, at den er af asiatisk Oprindelse, men ogsaa til en grundet Formodning om, hvilken Betydning dens eiendommelige Form oprindeligt har havt.

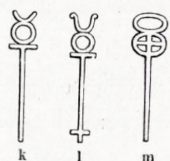
De græske Guddommes Symboler og Attributer bestaae i Dyr, Naturfrembringelser, Redskaber, Vaaben. Naar der til deres Scepter eller Stav er føiet et Særkiende, er dette laant fra Dyr- eller Plante-Riget (saaledes Asklepios's og Dionysos's Stave), hvilket ogsaa er Tilfældet med de Ornament, der undertiden ere anbragte paa Spidsen. Men det, der karakteriserer Hermes's Stav, henhører ikke under nogen af de anførte Kategorier, og kan heller ikke ansees for et Ornament. Caduceus i sin ældste Form staaer isoleret blandt de græske Gudesymboler.

Paa den anden Side forefinder man i de vestasiatiske Lande endeel religiøse Symboler, til hvilke Hermesstaven meer eller mindre slutter sig. Disse Symboler, som vi have undersøgt i en foregaaende Afhandling, bestaae i en Kreds eller Ring, snart paa Enden af en lige Linie eller Stok, snart paa Enden af en Stok med Tvergrene eller andre Tilsætninger, snart paa Enden af et Kors. Vi giengive her nogle af disse Symboler.¹⁾ De betegne det asiatiske Guddomsbegreb og bleve fornemmeligt brugte som Symboler for Baal og Astarte, altsaa for de samme Guddomme, der ere afbildede med eller symboliserede ved det caduceusformede Scepter paa de asiatiske og puniske Mynter og Monumenter. Denne Overeensstemmelse hendirger Opmærksomheden paa den Lighed, de i Henseende til Formen have med dette Scepter, og leder til ogsaa at betragte Overdelen af dette som en Kreds eller Ring med en Tilsætning. Dets Form bliver saaledes at forklare paa samme Maade som de øvrige Symbolers. Som vi tidligere have viist, var Cirkelen eller Ringen fra den ældste Tid i den

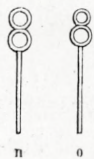
1) De findes i Afhandlingen om de religiøse Symboler paa følgende Steder: S. 77 Nr 21-23, S. 91 Nr 35 og 37, og S. 142-143 Nr 87 a-e og 88.

asiatiske Symbolik et Sindbillede paa Evigheden og Verden og blev derfor anvendt til at betegne Guddommen²⁾; det er altsaa denne Forestilling, vi antage at have ligget til Grund for Formen af det Symbol, der blev anbragt paa Baals og Astartes Scepter og senere paa Hermes's Stav. Der lader sig ogsaa paavise en historisk Sammenhæng mellem den religiøse Cultus i eet af de Lande, hvor de andre Symboler vides at have været brugte, og den ældste Hermes's Dyrkelse i Grækenland. Paa Klippeskulpturerne ved Pterium i Phrygien, hvor man seer et stort Tog, meest af Præster og Præstinder, der fra forskellige Steder drage hen for at tilbede Baal og Astarte med flere Guddomme, bære Deeltagerne i Processionen saavel som Gudebillederne de Symboler, der ovenfor ere afbildede under Figg. **d-i**, og flere lignende i Hænderne. Disse Skulpturer slutte sig i forskellige Henseender til de assyriske, men bære ikke Spor af græsk Indflydelse, og vise os altsaa, hvilke hellige Tegn og Symboler der anvendtes i den ældste phrygiske Cultus. Det erfares af en historisk Beretning hos en gammel Forfatter³⁾, hvad man ogsaa ved andre Slutninger ledes til at antage, at der herskede Kabirdyrkelse i Phrygien, og at denne derfra var bleven forplantet til Lilleasiens Vestkyst; fra denne var den igien overført til de nærliggende thraciske Øer⁴⁾; men det var, som ovenfor paaviist, i Kabir-Mysterierne paa Samothrace, at den Gud blev tilbedt, som under Navnet Hermes blev optagen af Grækerne. Undertiden træffer man ogsaa paa Former af Hermesstaven, der nærme sig til de anførte asiatiske Symboler derved, at

Stokken er dannet som et Kors. Til disse høre de tre her afbildede, som forekomme paa græske malede Vaser.⁵⁾ Det er ikke usandsynligt, at vi i saadanne Fremstillinger af Hermesstaven have Efterligninger af Former, der i en ældre Tid ere komne fra Asien og hist og her have vedligeholdt sig i en local Cultus.

Man finder ikke sielden Overdelen af Caduceus dannet af to Cirkler eller Ringe ovenpaa hinanden, baade paa de puniske Steenmonumenter⁶⁾ og paa græske Vasebilleder i

Hermes's Haand⁷⁾; Figg. **n** og **o** stille disse Former for Øie. Man kan ikke antage, at den øverste Kreds hidrører fra en skiødesløs Udførelse, saa at Steenhuggeren eller Vasemaleren af Uagtsomhed skulde have ladet de 2 krumme Linier løbe sammen foroven; thi denne Form forekommer paa Vaser, hvis Billeder ere malede med Omhu, og paa Steenmonumenter, i hvis Indskrifter Bog-

2) Dette er nærmere udviklet i Afh. om de religiøse Symboler § 4 S. 79-80.

3) Nic. Damascenus, C. Müller Fragm. hist. gr. III p. 388 c. 54.

4) See de ovenfor i § 3 Anm. 4 anførte Steder af Movers og Eckermann.

5) Fig. k. Gerhard Griech. Vasenbilder I Taf. XLVI. Fig. l. Böttiger Amalthea I Taf. II, 11; Coll. des vases gr. du c. de Lamberg par A. de La Borde I pl. LXXV. Fig. m. Monum. dell' inst. arch. di Roma VI (1858) Tav. XIX. Den første holdes i Haanden af Iris, de to andre af Hermes.

6) See Tavlen Figg. 12, 17 og 19.

7) See f. Ex.: Coll. des vases gr. de Lamberg I Vign. XI p. 47; Gerhard Griech. Vasenbilder I Taf. XVI og XXX; Monum. dell' inst. VI Tav. XLII.

staverne ere nøiagtigt indhuggede. Det lader sig heller ikke tænke, at denne Form har sin Grund i Vilkaarlighed hos dem, der have udført eller bestilt Arbeidet, da man finder den gientagne Gange paa Antiquiteter af forskiellig Slags, der tilhøre forskellige Lande, Folk og Tider. Desuden træffer man ogsaa denne Hermesstav med de to krumme Linier til-

p

føiede foroven (see Fig. p).⁸⁾ Den dobbelte Kreds maa altsaa ansees for en Form, der virkelig har været optagen i den hellige Cultus, og den maa tidligt have været i Brug, da den allerede forekommer paa archaiske Vasemalerier. Ogsaa til denne Caduceus-Dannelse træffer man en Parallel blandt de med en Cirkel sammensatte asiatiske Gudesymboler, nemlig i det asiatiske Hankekors, hvis Overdeel bestaaer af to Ringe⁹⁾; der er ikkun den Forskiel, at Ringene her befinde sig indeni hinanden, medens Caduceus har dem stillede ovenpaa hinanden. Hvad Betydningen af denne Form angaaer, er det muligt, at man derved har villet betegne Verden og Evigheden tillige, eller Himlens og Jordens Kredse, eller deslige; men det er dog rimeligere, at man ved Gientagelsen ikkun har villet ligesom forstærke Begrebet eller forhøje Betydningen, saaledes som det synes at

q

have været Tilfældet med den her vedføjede Form af Hankekors, der indeholder en Fordobling baade af Ringen og Kors.¹⁰⁾ Endelig maa det bemærkes, at den symbolske Figur paa de puniske Votivstene, som betegner Baal og Astarte, findes fremstillet saavel med to Cirkeler¹¹⁾ som med een Cirkel¹²⁾ paa Enden af hver Arm.

At en Ring virkelig har været et Symbol for den phœniciske Gud, der var optagen i Kabirdyrkelsen i Grækenland og blev omdannet til Hermes, kunne vi slutte os til af hvad der fortælles om Harmonias Halsbaand, der spiller en saa vigtig Rolle i de græsk-phœniciske Myther. Ifølge Apollodor skulde Kadmos have erholdt det af Europa; efter et Udsagn af Diodor havde det været Aphrodites Eiendom; Pausanias beretter, at det opbevaredes i Aphrodites og Adonis's Tempel i det phœniciske Amathus paa Cypem. Den i Sidon dyrkede Europa falder efter Lucians Mening sammen med Astarte, ligesom Aphrodite og Adonis ere Navne, med hvilke de græske Forfattere betegnede Astarte og Baal, navnlig paa Cypem, hvor der var optaget græske Elementer i deres Cultus.¹³⁾ Dette Halsbaand, der var en Ring (*ὄρμος*)¹⁴⁾, har altsaa efter Rimelighed havt en kosmisk Betydning, og det ligger nær at antage, at filligemed Gudeparret ogsaa Symbolet er overført til Grækenland.

8) F. Ex. paa et archaisk Vasebillede udgivet i Gerhards Griech. Vasenb. Taf. CXXXVIII.

9) See Afh. om de religiøse Symboler § 4 S. 77 Nr 28.

10) See Afh. om de relig. Symb. § 4 S. 91 Nr 36. Vi erindre om de forskiellige Former af det christelige Kors, der frembyde Kors, 2, 3 og 4 Gange gientaget.

11) See Tavlen Fig. 20.

12) See Afh. om de religiøse Symboler § 6 S. 99 Nr 49.

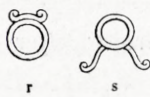
13) Apollodor III, 4, 2. Diodor IV, 65. Pausanias IX, 41. Lucian De dea Syria c. 4. Jvfr Movers Phœnizier I S. 509-510.

14) Jvfr Nonnos Dionys. V, 144 f.

Vi have i det foregaaende betragtet Overdelen af Caduceus som en Ring eller Kreds med to Tilsætninger eller Forlængelser af den Kredsen dannende Linie, og paa Grund heraf stillet den sammen med de asiatiske Symboler, der ende i en Ring. At det ikke stedse er en Cirkel, der befinder sig paa Enden af Stokken, men undertiden en Ellipse eller en oven- og nedentil spidst udløbende Runddeel, er ikke til Hinder for denne Betragtningssmaade. Cirkelen er den sædvanlige Form; det er meest paa skiødesløst udførte Vasemalerier, at man træffer Afvigelse fra denne.¹⁵⁾ De asiatiske Symboler, der ere sammensatte med Cirkelen, frembyde ofte istedetfor denne en meer eller mindre elliptisk Form; man vil finde en saadan i flere af de Afbildninger, der ledsage den foregaaende Afhandling.¹⁶⁾ Da Betydningen af Evigheden ikke var knyttet til Cirkelformen, men til den i sig selv tilbage-løbende Linie, der medførte Ideen om det, der er uden Begyndelse og Ende, var det lige-gyldigt, om Kredsen meer eller mindre nærmede sig en Cirkel.

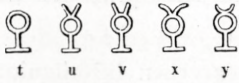
Som man vil have seet, finder der den Forskiel Sted mellem Caduceus og de asiatiske Symboler, med hvilke vi have sammenlignet den, at der fra Cirkelen eller Ringen foroven udgaae to krummede Linier, som fattes paa de andre. Vi skulle først vise, at denne Forskiel er uvæsentlig og ikke medfører nogen Forandring i Betydningen, og dernæst fremsætte en Formodning om, hvad der kan have foranlediget Tilsætningen.

Naar man efterseer de assyrisk-babyloniske og persiske Fremstillinger af Guddommen, den anthropornithiske og den ornithomorphiske eller Mihir, vil man som oftest finde en noget lignende Tilsætning til den Ring, der udgjør Midten. I de førstnævnte er Tilsæt-

ningen anbragt foroven, som Fig. r viser¹⁷⁾; man vil her bemærke en Tilnærmelse til Overdelen af Caduceus. I de persiske Fremstillinger er det nedenunder Ringen, Tilsætningen findes¹⁸⁾; den hyppigste Form er den, som her er given under Fig. s; man træffer ikke sielden en Caduceus, hvis Overdeel ligner denne Figur, naar man betragter den omvendt. Ringens Betydning i disse Gude-Emblemer er den samme med og uden Tilsætningerne. En Sammenligning med det persiske Symbol, der har været Gienstand for den foregaaende Afhandling, vil endnu nærmere kunne vise, at Kredsen med defraoven udgaaende Linier er eensbetydende med Kredsen uden disse. De Former, under hvilke dette Symbol forekommer, ere her

- 15) I alle de Afbildninger af Hermesstaven, der ledsage Prellers ovenfor (S. 171 Anm. 5) citerede Afhandling, finder man istedetfor en Cirkel en franteden spidst udløbende Runddeel; men det er ikkun enkelte Gange man træffer paa denne Form. Forf. har ladet sig forlede af sin Theori til at fremstille Caduceus saaledes, da han antager, at den er en Stav, der foroven deler sig i to Grene.
- 16) See S. 142-143 Nr 87 a-c og Tavlen Figg. 9 og 18.
- 17) See Tavlen til Afh. om de religiøse Symboler Figg. 2, 10-13 og 16.
- 18) See den samme Tavle Figg. 4-6, 8 og 14-15.

vedføiede. Vi have søgt at gödtgiøre, at det er af samme Oprindelse og egentlig af samme Betydning som de øvrige i en Ring endende Symboler, til hvilke der i det foregaaende har været henviist; det er Ringen, Evighedens Sindbillede og Guddommens Attribut, som sat paa et Fodstykke er gjort til et Emblem for den persiske Konge, der blev sammenblandet med Guddommen, hvis Repræsentant han ansaaes for. Paa de ældre, under de achæmenidiske og arsacidiske Konger prægede Mynter har det Formen **t**; senere antager det Formerne **u—y**. Man træffer endog undertiden Baals og Astartes caduceusformede Symbol fremstillet paa en tilsvarende Maade; paa een af de cypriske Mynter (Tavlen Fig. 5) svare saaledes de to fra Cirkelen udgaaende Linier til dem i Formen **u**¹⁹⁾, og paa de puniske Steenmonumenter er Symbolet undertiden anbragt paa et lignende Fodstykke (Tavlen Fig. 15); ligesom Figg. **u** og **y** ere varierende Former af Fig. **t** og eensbetydende med samme, kunne altsaa $\wp$ og $\wp$ ansees for det samme Symbol som $\wp$ (S. 185 Fig. a).²⁰⁾

Vi komme endelig til Spørgsmaalet om Anledningen eller Grunden til en saadan Tilsætning. Hvad det persiske Konge-Emblem angaaer, er det sandsynligt, at den simple Ring, som først udgiorde Overdelen af samme, er bleven omdannet efter Hovedringen eller Diademet med sammes Baand eller Flige, som var Tegnet paa Kongeværdigheden, og som fra Begyndelsen af synes at have været selve Guddommens Ring, der blev anbragt om Kongens Hoved for at antyde hans til den guddommelige svarende Magt.²¹⁾ I de assyriske-babyloniske og persiske Fremstillinger af Guddommen ere ligeledes de Tilsætninger til Ringen, paa hvilke vi paa foregaaende Side have gjort opmærksom, at ansee for Baand. I de førstnævnte (Fig. r) synes det nemlig at være et fra begge Sider oprullet Baand, der ligger ovenpaa Ringen, idet de omrullede Ender undertiden staae i Forbindelse med et paa hver Side nedhængende Baand²²⁾; hvad de persiske Fremstillinger angaaer, er det øiensynligt, at det der er Baand, som hænge ned fra Ringen; de ere ligeledes ofte omrullede i Enderne. Disse Baand betegne formodentlig Ringens Hellighed og staae muligt i Forbindelse med Ceremonier, der fandt Sted ved Gudsdyrkelsen.²³⁾ Naar man tager i Betragtning, hvormegen Indflydelse den assyriske-babyloniske Religion og Kunst, og fra det 6te Aarhundrede ogsaa den persiske, havde i det vestlige Asien, vil man neppe finde det usandsynligt, at det Symbol,

19) Den paa Herodes den Stores Mynter fremstillede Caduceus har Overdelen formet paa samme Maade som Figg. **u** og **v**; see De Saulcy Numism. Judaïque pl. VI, 6 og pl. XX, 6-8.

20) Paa Adversen af den paa Tavlen under Nr 5 stukne Mynt viser Symbolet ikkun en Ring og har ikke de to Linier foroven. Der tør dog ikke lægges Vægt herpaa, da Tegnet befinder sig i Udkanten af Mynten, en Omstændighed, som tillader at antage, at det Yderste er bortslidt.

21) See Afhandlingen om det persiske Symbol S. 157-159 og 162.

22) See Tavlen til Afh. om de religiøse Symboler Fig. 12.

23) Paa een af de assyriske Skulpturer seer man to knælende Personer holde i Enderne af de fra Emblemet nedhængende Baand; see Layard Monum. of Niniveh (1849) pl. 39.

der er Særkiendet for det omhandlede Gudescepter og for Caduceus, har sin Oprindelse fra den med Baand prydede Guddomsring.

Det er imidlertid ogsaa vel muligt, at Overdelen af dette Scepter er en Efterligning af en Krands, der var et Sindbillede paa Evigheden ligesom Ringen.²⁴⁾ Naar man tænker sig en Krands, ikke sammenbunden med et Baand, hvis Ender hænge ned, men dannet af to sammenknyttede Qviste eller Stilke, af hvilke Spidserne rage op, har man Grunden til, at de to Forlængelser af den Cirkelen dannende Linie udgaae fra oven og ikke fra neden. Man træffer i Virkelighed Krandsse fremstillede saaledes paa de puniske Steenmonumenter; to saadanne Monumenter, fundne i Numidien, ere afbildede paa Tavlen under N° 22 og 23.²⁵⁾ Hvad de Personer, der ere udhuggede paa disse, holde op i den ene Haand, kan neppe være andet end en Krands²⁶⁾; Figuren paa N° 22 rækker den anden Arm op med Haanden udstrakt²⁷⁾; det, som de to Figurer paa N° 23 holde i den venstre Haand, er meget beskædiget, men synes, efter Formen at dømme, at være en Dru eklase. Disse Figurer kunne forestille Mennesker, de Personer nemlig, fra hvilke Stenene hidrøre og som vise Guddommen deres Ærefrygt; men det er dog mere sandsynligt, at det er Guder, som her ere afbildede. Figurens Stilling paa N° 22 er karakteristisk for de puniske Gudebilleder, og de to Figurer ved Siden af hinanden kunne forestille de tvende til Dioskurerne svarende Kabirer, der paa Mynter fra Phœnicien ere afbildede med en Dru eklase i den ene Haand.²⁸⁾ At de asiatiske Guddomme undertiden holde en Krands som Evighedens Symbol, er allerede bemærket.²⁹⁾

§ 5.

Hvad Slangestaven angaaer, har man ogsaa haft meget forskellige Anskuelser om Betydningen af Slangerne. Det, som Plinius og Hyginus fortælle om Oprindelsen til disse, gaaer ud paa, at de betyde Forbindelse og Eendragtighed, og at Caduceus derved er karakteriseret som en Fredsstav¹⁾; ifølge Plinius skulde denne Dannelse af Mercur's Stav

24) See Afhandlingen om de relig. Symboler § 4 S. 80 og Tavlen til samme Figg. 5 og 9.

25) Det første er udgivet af De Saulcy i *Annali dell' inst. archeol. di Roma* XIX Tav. I (p. 201 note 1), det andet af De la Mare i *Revue archéol.* fr. VI-pl. CX, 3 (jvfr p. 15 fig. 2).

26) De Saulcy (anf. St.), der i Figuren paa N° 22 seer den Gud, til hvem Stenen er helliget, troer, at det er en Caduceus, han holder; men Stokken fattes, og Sammenligningen med det andet Monument, der er mindre raat udført, viser, at denne Anskuelse ikke er rigtig.

27) At det Øverste af den høire Arm maa opfattes saaledes, kan slutes af Fremstillingen paa andre puniske Monumenter og Mynter; see ovenfor § 2 Anm. 15.

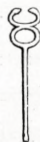
28) See Afh. om de religiøse Symboler § 2 S. 64 Fig. a. At disse to Kabirer ogsaa dyrkedes i Numidien, kan slutes deraf, at deres Hoveder ere afbildede paa Mynter med punisk Indskrift fra en numidisk By; see *Num. de l'ancienne Afrique* II p. 159 n° 341 (jvfr p. 163 note) og III p. 70.

29) Ovenfor § 1 Anm. 13.

1) Plinius *Hist. Nat.* XXIX, 3, 12. Hyginus *Poët. astron.* II, 7. Jvfr *Schol. ad Thucyd.* I, 53.

stamme fra Gallien, ifølge Macrobius ²⁾ fra Ægypten. I den nyere Tid er i Overensstemmelse hermed den Mening fremsat, at de to Slinger, der foroven hvisle hinanden fiendtligt imøde, men forneden venskabeligt omslynge hinanden, have været et Sindbillede paa Udjævning af Strid og paa Fredsheroldens Hverv; man har ogsaa henviist til den bekjendte Fabel om Tiresias's Stav. ³⁾ Schwenck mener, at Slingerne kunne være et Sindbillede paa Klogskab eller paa Jorden og betegne Hermes som Ledsageren til Underverdenen, men indrømmer, at de ogsaa kunne have havt en anden Betydning. ⁴⁾ Ifølge Eckermann ere de et Symbol paa den telluriske Livskraft. ⁵⁾ Lauer, der paaviser den Lighed, der i flere Henseender fandt Sted mellem Hermes og Zeus, ytrer, at Slingerne muligt have været et Symbol paa Lynilden og ere gaaede over i Betydningen af den spirende Jordkraft. ⁶⁾ Preller, der har gjort Hermesstaven til Gienstand for en udførligere Undersøgelse, er ikkun kommet til det Resultat, at det er vanskeligt at komme paa det Rene med Oprindelsen og Anledningen til Slangesymbolet, men at der i ethvert Fald ligger et Slangens Natur afluret Phænomen til Grund. ⁷⁾ Senest har Gerhard udtalt sig derhen, at Slingerne staae i Forbindelse med Anvendelsen af Caduceus som Tryllestav. ⁸⁾

Den egentlige Betydning af det Symbol, der var Særkiendet for den ældste Hermesstav, gik formodentlig efterhaanden tabt og var vel overhovedet ukiendt i Grækenland; det var da naturligt, at man søgte at udsmykke den simple Form og at give den uforstaaelige Slynkning en bestemt Skikkelse; man kom saaledes til at anvende Slangen, med hvis Figur den havde Lighed. Men der kan ogsaa have været særegne Grunde til at omdanne Hermes's Stav paa denne Maade, og det er vistnok rimeligt, at man ogsaa har forbundet en symbolsk Betydning dermed. Naar det gjælder om at bestemme, hvilken denne har været, maa Forklaringen ikke begrundes derpaa, at Staven frembyder to Slinger. Den tidligste Form af Slangestaven er upaatvivleligt den, som her er fremstillet, baade fordi den nærmer sig meest til Hermesstavens oprindelige Form, og fordi den allerede træffes paa græske malede Vaser fra det 4de eller Slutningen af det 5te Aarh. ⁹⁾; den forekommer ofte paa græske Mynter, skaarne Stene og ellers. Denne Figur bør ikke opfattes som en Forbindelse af to Slinger; man vilde lægge Slangens symbolske Be-

2) Saturnalia I, 19.

3) See Böttigers Amalthea I S. 105.

4) Mythologie der Griechen S. 241.

5) Mythologie II S. 97.

6) Mythologie S. 225.

7) Philologus I S. 522; Pauly's Real-Encyclopädie IV S. 1861; Griech. Mythologie I S. 260.

8) Griech. Mythologie § 277, 3, c.

9) See f. Ex. Gerhard Griech. Vasenbilder Nr CXLVIII og Bull. arch. Napol. T. II tav. VII. 1. At slutte af en Glosse hos Hesychius (s. v. *δράκοντα*), var Slangestaven allerede i Brug paa Sophokles's Tid. Jvfr Prellers Griech. Mythologie I S. 260 Anm.

tydning ind i Hermesstaven og udførte dette paa en symmetrisk og ornamental Maade ved at lade Slynngningen ende i to Slangehoveder ligesom Harmonias Ring (see nedenfor); den derved fremkomne Dobbeltlange udvikledes senere til to Slinger, idet Halerne tilføiedes. Et Symbol af beslægtet Form frembyder en Parallel, der støtter denne Opfattelse; det er det lyciske saakaldte Triquetra, Symbolet paa den øverste til Baal svarende Gud, sammensat af Evighedens eller Verdens Ring og det trebuede Kors, der er en Betegnelse af Guddommen. Dette findes ogsaa fremstillet saaledes, at Korsets Arme ere dannede som Slinger eller have et Slangehoved paa Enden (see den hosføiede Figur), en Fremstilling, ved hvilken man sikkert har villet betegne, at Guddommen var i Besiddelse af de Egenskaber, som i Asien bleve symboliserede ved Slangen (see følg. Side).¹⁰⁾ Paa en tilsvarende Maade er udentvivil Slangesymbolet paa Hermesstaven at forklare.

Man er gaaet ud fra, at Grækerne have givet Hermes's Stav denne Skikkelse for at betegne en eller anden Egenskab hos Guden eller Side af hans Virksomhed. Men det er vel muligt, at Slangesymbolet, ligesom det, der danner Overdelen af den ældste Hermesstav, ikke er af græsk, men af asiatisk Oprindelse, og at det hidrører fra den Gud, af hvem Hermes er fremgaaet. Vi skulle anføre, hvad der forekommer os at tale herfor.

Den asiatiske Gud, der med Kabirdyrkelsen kom til Grækenland og senere omdannedes til Hermes, blev tilbedt under Slangeskikkelse eller havde Slangen til Symbol. Kadmos, som han i Bøotien kaldtes, skulde ifølge det græske Sagn være flygtet til Illyrien med Harmonia og der med hende være forvandlet til en Slange og optagen i Elysium¹¹⁾, et Sagn, der uden Tvivl maa sættes i Forbindelse med den phœniciske Mythe, ifølge hvilken alle Guderne, da Typhon herskede, toge Flugten og skjulte sig i Dyreskikkelse, idet enhver forvandlede sig til det Dyr, der var ham helliget, eller under hvilket han blev dyrket i Phœnicien eller i Ægypten.¹²⁾ Ifølge Nonnos var Slangen Kadmos's og Harmonias Emblem¹³⁾; Harmonias Halsbaand, der, efter hvad vi ovenfor (S. 187) have bemærket, maa betragtes som en Ring og som begges Symbol, beskrives af denne Forfatter som en Slange med to Slangehoveder, der dannede Ringens Begyndelse og Ende.¹⁴⁾ Den phœniciske Gud, der kaldes Taut, var efter al Sandsynlighed den samme som Kadmos; Navnet er semitisk og betyder en Slange.¹⁵⁾ Nær beslægtet med denne Taut-Kadmos er den Gud, der hos Sanchoniaton

10) See Afh. om de relig. Symboler § 11 og 12, især S. 134 og 140.

11) Apollodor III, 5, 4. Schol. ad Pind. Pythia III, 153.

12) Apollodor I, 6, 3. Nonnos Dionys. I, 395. Movers Phœnizier I S. 515-516.

13) Nonnos Dionys. V, 121-125.

14) Nonnos Dionys. V, 144-161. Movers (Phœn. I S. 510-511) bemærker, at Nonnos her formodentlig beskriver Harmonias Ring, som han havde set den i et phœnicisk eller ægyptisk Tempel, og udleder Benævnelsen paa Ringen, *σκουος*, af det syriske Ord, der betyder en Slange.

15) Movers Phœnizier I S. 500-502.

hedder Surmubel, den samme, som af Grækerne kaldes Agathodæmon; under begge Navne indtager denne Gud en vigtig Plads i Kosmogonien som en Personification af den høieste Intelligents eller den Verden ordnende Forstand, og falder saaledes sammen med den kosmogoniske Taut-Kadmos. Agathodæmon blev ifølge Philo fremstillet i Slangeskikkelse, og Navnet Surmubel har rimeligviis betydet *Bels Slange* α : den ved en Slange symboliserede Gud, der ved sin Viisdom understøttede den øverste Bel (svarende til Kronos og Saturn).¹⁶⁾ Disse 4 Guder, Kadmos, Taut, Surmubel og Agathodæmon, eller rettere, den med disse 4 forskellige Navne betegnede Gud er endelig den samme som den, der hos Pherecydes kaldes Ophioneus, hos Nonnos Ophion, Navne, der betegne dem som Slangevæsener.¹⁷⁾ Ifølge Philos Udsagn var Grunden til, at denne Gud (Agathodæmon) i Helligdommen og i Mysterierne blev tilbedt under en Slanges Skikkelse, den, at Slangen af alle Dyr havde den meest aandige Natur, og at den kunde ansees for udødelig, idet den stedse igien-foryngede sig eller opløste sig i sig selv¹⁸⁾; ifølge denne sidste Egenskab blev ogsaa hos Phœnicierne den uforgængelige Verden fremstillet ved en Slange, der bider sig i Halen.¹⁹⁾ Det er altsaa, fordi Slangen betragtedes som et Sindbillede paa Intelligents og Udødelighed, at man gav de her omtalte Guder dens Skikkelse.

Taut-Kadmos synes ikke i den phœniciske Theologi at have bevaret sin oprindelige Betydning som kosmogonisk Gud, men efterhaanden at være kommen til at indtage en underordnet Plads, som den høieste Guds Tiener; man tillagde ham ogsaa Opfindelsen af Bogstavskrift, af Videnskaber og af nyttige Kunster overhovedet.²⁰⁾ Denne Gud undergik altsaa, som det synes, en Forandring svarende til den, der fandt Sted med den kabiriske Hermes, som, efter at have selv været den øverste Gud, blev til den, der ikkun udførte Zeus's Villie, og idet hans Virksomhed gik over til den jordisk-praktiske Sphære, blev en oekonomisk og merkantilsk Gud; det er muligt ikke uden gjensidig Paavirkning, at denne Forandring er foregaaet med begge Guder. Med Kadmos er formodentlig hans Symbol Slangen bragt til Samothrace og Theben, og derfra til de andre Steder i Grækenland, hvor Kabirdyrkelsen indførtes og vedligeholdt sig.²¹⁾ Naar Kadmos's Overeensstemmelse med Hermes har vedværet, ogsaa efter at

16) Dette er nærmere udviklet i Movers Phœnizier I S. 502-507. Surmubel havde ogsaa ved sin Side en Gudinde, der svarer til Harmonia, nemlig Thuro eller Doto (*Lov*) med Tilnavnet Chusartis (*Forbindelse, Orden*); see Movers anf. St. S. 108-109 og 508.

17) Eusebius Præp. evang. I, 10 (ed. Viger) p. 41. Nonnos Dionys. XII, 44. Jvfr Movers Phœnizier I S. 108-109, 286, 502-503 og 517; Allg. Encyclopædie III S. 24 Th. Phœnizien S. 403 og 416.

18) Eusebius anf. St. p. 40. Movers Phœnizier I S. 503 og 517-518.

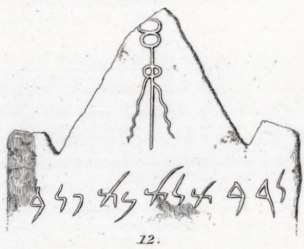
19) Macrobius Saturn. I, 9. Jvfr Horapollon Hierogl. I, 2.

20) See Movers Phœnizier I S. 500-502, 514-515 og 517-522; Allg. Encyclopædie III Sect. 24 Th. Phœnizien S. 394-395.

21) Angaaende Kabirdyrkelsen i Grækenland, see O. Müller Prolegomena zu einer wissenschaftl. Mythologie S. 151-153.

denne var bleven stillet paa en anden Plads i det hellenske Gudesystem, ligger det nær at antage, at Slangesymbolet i hans Cultus, idet den oprindelige Betydning af samme formodentlig var gaaet af Glemme tilligemed Gudens egen, har givet Anledning til at omdanne Slyngningen paa Hermes's Stav. Dette Symbol lod sig saameget lettere overføre, fordi Slangen ogsaa i den græske Symbolik anvendtes i en Betydning, der passede til en og anden Side af Hermes's Virksomhed.

12.

13.

14.

15.

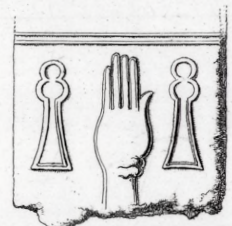
16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

